

การศึกษาแนวโน้มคุณลักษณะของครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2562)

เจริญวิทย์ สมพงษ์ธรรม และคณะ*

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2562) โดยอาศัยแนวคิดองค์การฐานะเป็นระบบสังคม คือ องค์การทางการศึกษา ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตและสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมขององค์การจะมีผลกระทบต่อระบบต่าง ๆ ขององค์การ คือ สิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อระบบการจัดการศึกษา โดยถือว่าองค์การทางการศึกษาเป็นระบบสังคมที่มีลักษณะ มีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกและระหว่างส่วนต่าง ๆ ภายในองค์การ มีขั้นตอนการทำวิจัย 2 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 สังเคราะห์เอกสาร เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบริบทของสังคม โลก สังคมไทย และทิศทางการศึกษาในอนาคต เพื่อกำหนดกรอบความคิด การวิจัยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูไทยในอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริหารระดับสูง กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จำนวน 20 คน และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทยในทศวรรษหน้า โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปประเด็นคุณลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญโดยวิธีการอุปนัย (Inductive Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2562) มี 4 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ (Professional Knowledge and Experiences) 2) ด้านบุคลิกภาพของความเป็นครู (Professional Teacher Personalities) 3) ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาการศึกษา (Leadership for Educational Development) และ 4) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ (Professional Virtues and Code of Ethics)

1. ด้านความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ (Professional Knowledge and Experiences)

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความรู้และประสบการณ์วิชาชีพมีดังนี้

1.1 ความสามารถทางภาษา (Language Abilities)

1.1.1 ความสามารถในการใช้ภาษาไทย

1.1.2 ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ

1.1.3 ความสามารถในการใช้ภาษาท้องถิ่นและภาษาต่างประเทศอื่น ๆ เช่น ภาษาจีน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันต์วัฒนการุณการและผู้นำทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
คณะผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภารดี อนันต์นาวี และรองศาสตราจารย์ ดร.คุณวุฒิ คนฉลาด

1.2 ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการจัดการเรียนการสอน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Computer utilization Abilities)

1.3 ความสามารถทางวิชาชีพครู (Profession Teacher Abilities)

1.3.1 มีความรู้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาและฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ระยะเวลา 1 ปี

1.3.2 ความสามารถในการพัฒนาวิสัยทัศน์การศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศและการประกันคุณภาพทางการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ (Education Vision for Country Development and Excellent Quality Assurance) ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี รัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปรัชญาการศึกษา ประวัติความเป็นมาของการศึกษาไทย หลักการและแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษา

1.3.3 ความสามารถในการวิเคราะห์บริบทการจัดการศึกษา (Context Analysis) ได้แก่ ความสามารถในการวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของประเทศ ชุมชน และสถานศึกษา

1.3.4 ความสามารถกำหนดทิศทางและการกำหนดกลยุทธ์พัฒนาสถานศึกษา (School Direction and Strategic Formulation) ได้แก่ ความสามารถในการวิเคราะห์สถานศึกษา (SWOT Analysis) การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) การกำหนดเป้าประสงค์ (Goals) ค่านิยมร่วม (Core Values) การกำหนดกลยุทธ์ (Strategic Formulation) การกำหนดตัวชี้วัด กำหนดแผนงานและโครงการ

1.3.5 ความสามารถในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติและการประเมินกลยุทธ์ (Strategic Implementation and Evaluation) ได้แก่ การบริหาร โครงการและการประเมินโครงการ

1.3.6 ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรท้องถิ่น (Local and School Curriculum Development) ได้แก่ ความสามารถในการกำหนดวัตถุประสงค์ การจัดทำหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

1.3.7 ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ (Learning Management) ได้แก่ ความสามารถในการวิเคราะห์หลักสูตร ความสามารถในการกำหนดผลการเรียนรู้ ความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student-Centered) มีความเชี่ยวชาญวิชาที่สอนทั้งเนื้อหาและเทคนิคการสอน ความสามารถในการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นผู้จัดการ (Leader/ Director) สร้างเครือข่ายให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งในและ นอกสถานศึกษาเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ (Coacher) นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นผู้ที่ร่วมเรียนรู้กับนักเรียน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นผู้ที่มีความสามารถสอนให้นักเรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง

ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้งสร้างความรู้ (Constructivism) เป็นผู้ที่ใช้กระบวนการวิจัยมาช่วยในการสอน (Research-Based Teaching)

1.3.8 ความสามารถในการประยุกต์ใช้จิตวิทยาสำหรับครูเพื่อจัดการเรียนการสอน (Applied Psychology for Teachers) ได้แก่ จิตวิทยาพัฒนาการ (เข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน) จิตวิทยาการเรียนรู้ (พัฒนาและช่วยเหลือผู้เรียนได้เรียนตามศักยภาพค้นพบและสร้างความรู้ด้วยตนเอง ใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง) จิตวิทยาการให้คำปรึกษาและการแนะแนว (ให้คำแนะนำดูแลช่วยเหลือผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจ)

1.3.9 ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา (Education Innovative and Information Technology) ได้แก่ ความสามารถออกแบบ สร้าง ปรับปรุงและเลือกใช้นวัตกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การสร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้

1.3.10 ความสามารถในการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ได้แก่ ความสามารถในการสร้างและใช้เครื่องมือการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน การประเมินทางพุทธิพิสัย การประเมินทางจิตพิสัย การประเมินทางทักษะพิสัย การประเมินจากแฟ้มสะสมงาน การประเมินวินิจัยการเรียนรู้ของผู้เรียน การประเมินก่อนเรียน การประเมินระหว่างเรียนและสรุปผลการเรียนเพื่อใช้ในการประเมินตามสภาพจริง

1.3.11 ความสามารถในการบริหารจัดการชั้นเรียน (Classroom Management) ได้แก่ ความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมการพัฒนาห้องเรียน การนำองค์การ การเป็นแบบอย่างที่ดี การจัดการความรู้และพัฒนาห้องเรียนให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ การสร้างวัฒนธรรมห้องเรียน การมีมนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การประกันคุณภาพการศึกษา การจัดระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน การจัดทำโครงการทางวิชาการ การฝึกอาชีพและกิจกรรมการพัฒนา

1.3.12 ความสามารถในการวิจัยทางการศึกษา (Educational Research Abilities) ได้แก่ ความสามารถในการวิจัยออกแบบการวิจัย การวิจัยในชั้นเรียน การวิจัยในการพัฒนาการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียน การใช้สถิติในการวิจัยพื้นฐานหรือการใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ การเสนอโครงการวิจัย การนำเสนอผลงานวิจัย การประเมินงานวิจัย

1.3.13 ความเป็นครูมืออาชีพ (Professional Teacher) ได้แก่ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของวิชาชีพครู การพัฒนาให้มีคุณลักษณะของครูที่ดี การศรัทธาต่อวิชาชีพครู การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ การปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครู

2.2 ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotients: EQ) ได้แก่ เป็นผู้ตระหนักรู้ตนเอง (การตระหนักรู้ทางด้านอารมณ์ของตนเอง การประเมินตนเองได้ถูกต้อง ความโปร่งใส ความสามารถในการปรับตัว การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การริเริ่ม การมองโลกในแง่ดี) การตระหนักรู้ทางด้านสังคม (การเข้าใจผู้อื่น

การสร้างแรงบันดาลใจ การมีอิทธิพลต่อผู้อื่น การเป็นตัวเร่งการเปลี่ยนแปลง การบริหารความขัดแย้ง การสร้างพันธมิตรความผูกพัน การทำงานร่วมกันเป็นทีม และความร่วมมือ)

2. ด้านบุคลิกภาพของความเป็นครู

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านบุคลิกภาพความเป็นครู มีความฉลาด 6 ด้าน (6 Qs - Six Quotients) ดังนี้

2.1 ความฉลาดด้านสุขภาพ (Health Quotients: HQ) ได้แก่ การบริหารสุขภาพของตนเอง มีการบริหารสุขภาพ ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง ออกกำลังกายอยู่เสมอและมีความมั่นใจในการเคลื่อนไหว

2.3 ความฉลาดด้านเชาวน์ปัญญา (Intelligence Quotients: IQ) ได้แก่ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแก้ปัญหา ด้วยหลักเกณฑ์ที่มีเหตุและผล มีความสามารถด้านภาษา การติดต่อสื่อสารด้วยคำพูดและวาจา มีความสามารถทางสังคม มีความสนใจผู้อื่น สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี

2.4 ความฉลาดด้านการเผชิญหน้าอุปสรรค (Adversity Quotients: AQ) ได้แก่ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการควบคุมตนเอง ให้สามารถข้ามผ่านเหตุการณ์ที่ยากลำบากหรืออุปสรรคได้ ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์หาสาเหตุและปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของอุปสรรค หาแนวทางแก้ไข มีความรับผิดชอบต่อการกระทำ ไม่ผลักความรับผิดชอบให้ผู้อื่น เป็นผู้พร้อมรับกับอุปสรรค ความยากลำบากทุกสถานการณ์ ไม่คิดท้อถอย สามารถแก้วิกฤตเป็น โอกาส สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ความสามารถในการจัดการกับความขัดแย้งของอุปสรรค หาวิธีการที่จะจัดให้หมดไป เป็นคนใจสู้ มีมานะพยายาม อดทน มุ่งสู่ความเป็นเลิศ

2.5 ความฉลาดด้านคุณธรรม (Moral Quotients: MQ) ได้แก่ เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเที่ยงตรง มีธรรมะในการทำงาน (รักงานที่ทำ มีความเพียร มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ หมั่นทบทวนงาน) มีความเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีวินัยปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง มีความพอเพียง ประหยัดมีความรักและศรัทธาในอาชีพครู ความเป็นประชาธิปไตย

2.6 ความฉลาดด้านสังคม (Social Quotients: SQ) ได้แก่ เป็นผู้ที่มีการแต่งกายดี การยิ้มแย้มแจ่มใส การสร้างความสัมพันธ์ด้วยการสบตา คู่มือความสุข มองโลกในแง่ดี การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การวางตัวดี การตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีต่อองค์กร ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้กับตนเอง

3. ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาการศึกษา

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาการศึกษา มีดังนี้

3.1 ภาวะผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leadership) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนานักเรียน ความสามารถในการนำความรู้ทางวิชาการ สู่การปฏิบัติที่ดีเลิศ ความสามารถในการสร้างบรรยากาศความร่วมมือการพัฒนาวิชาการ ความสามารถในการส่งเสริม

การจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมนักเรียนให้สร้างความรู้ด้วยตนเอง มีความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรท้องถิ่น ความสามารถในการจัดหาและสร้างสื่อวัตกรรมการศึกษา เพื่อให้ประกอบการเรียนการสอนและเผยแพร่ ให้เครือข่ายริเริ่มจัดทำสื่อ วัตกรรมการเผยแพร่ ความสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ สร้างสื่อวัตกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนในห้อง นอกห้องเรียนหรือที่บ้าน ความสามารถในการวิจัยเพื่อพัฒนาการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาสื่อการเรียนการสอน การวัดประเมินผลการเรียน การส่งเสริมการเรียนตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัชฌาศัย การส่งเสริมการประกันคุณภาพการศึกษา มีความคาดหวัง มุ่งมั่นในการส่งเสริมการสอนให้นักเรียนเป็นคนดี เก่ง และมีความสุข เป็นบุคคลที่สมบูรณ์

3.2 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) เป็นผู้ที่มองการณ์ไกล มุ่งอนาคต (Proactive-Oriented) เป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership) มุ่งพัฒนานักเรียนให้มีความเป็นผู้นำ ความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ความสามารถในการสร้างพลังการเปลี่ยนแปลง ลดการต่อต้าน ความสามารถสร้างความร่วมมือกับบุคคลทั้งภายในและภายนอกในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ความสามารถในการกำหนดกลยุทธ์ แผนงานและโครงการเพื่อการบริหารการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการเรียนการสอน การจัดการการเรียนรู้ การออกแบบการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้อย่าง หลากหลาย ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง ความสามารถในการติดตาม ประเมินผลต่อการพัฒนาโรงเรียน ชุมชนและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

4. ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ มีดังนี้

4.1 จรรยาบรรณต่อตนเอง (Self Code of Ethics) เป็นผู้นำการมีวินัยในตนเอง พัฒนาตนเองด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

4.2 จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ (Professional Code of Ethics) เป็นผู้นำแสดงถึงความรักศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริตและความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ

4.3 จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ (Code of Ethics toward Stakeholders) เป็นผู้นำแสดงถึงความรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์และผู้รับบริการตามบทบาทหน้าที่

4.4 จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ (Code of Ethics toward Co-workers) เป็นผู้นำแสดงถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์โดยยึดมั่นในระบบคุณธรรม สร้างสรรค์สามัคคีในหมู่คณะ

4.5 จรรยาบรรณต่อสังคม (Code of Ethics toward Society) เป็นผู้นำในการประพฤติปฏิบัติตนในการอนุรักษ์และพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา รักษาสิ่งแวดล้อม รักษาผลประโยชน์ต่อส่วนร่วมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2562) จะช่วยทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงผ่าน (Transformational Process) จากครูโดยทั่วไปหรือบางคนเป็นครูกำลังพัฒนา (Developing Teacher) ปรับสภาพใหม่เป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) เป็นครูมืออาชีพ (Professional Teacher) มีคุณลักษณะด้านความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพของความเป็นครู ด้านภาวะผู้นำการพัฒนาทางการศึกษาและด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ เกิดความสำเร็จแก่นักเรียน ชุมชน สังคม และประเทศไทย